

rural areas; and establishing guidelines for the formation of the middle class in the region in terms of the modern development. It is stated that the basis for the formation of the middle class is laid when developing programs at the national and the regional level as to the creation of favourable conditions for the population in the region.

**Key words:** middle class, regional analysis, social and economic inequality, regional policy.

Стаття надійшла до редколегії  
16.11.2016 р.

УДК 911.3: [338.45:636] (477.82)

Надія Усвич,  
Наталія Коцан

### Особливості розвитку тваринництва у Волинській області

Розкрито сучасну галузеву структуру тваринництва Волинської області. Проаналізовано розвиток головних галузей в області. Розглянуто динаміку чисельності м'ясного поголів'я великої рогатої худоби та корів, свиней, птиці в сільськогосподарських підприємствах за останні роки, уміщено відповідні рисунки й таблицю. Подано розміщення найбільших, найперспективніших і найпотужніших підприємств основних галузей тваринництва: скотарства, свинарства, птахівництва. Виділено галузь тваринництва, яка найкраще розвинена у Волинській області. Висвітлено питання проблемних галузей тваринництва, яким в аграрній політиці області приділено недостатньо уваги: вівчарству, бджільництву та ставковому рибництву.

**Ключові слова:** тваринництво, свинарство, сільське господарство, галузь, підприємство, особисті селянські господарства, поголів'я, Волинська область.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** У системі національної економіки однією з найважливіших багатогалузевих і територіально поширених галузей є сільське господарство. Сучасне сільське господарство взаємодіє з іншими галузями економіки, у результаті чого розвиваються його міжгалузеві зв'язки, устанавлюються міжгалузеві пропорції. Від стану й темпів розвитку сільського господарства багато в чому залежать основні народногосподарські пропорції та зростання економіки області.

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** Питання сутності й дослідження чинників розміщення, розвитку територіальної організації сільського господарства України, а зокрема тваринництва, привертала увагу багатьох учених, таких як М. Д. Заячук, В. Г. Андрійчук, М. Д. Пістун, В. О. Гуцал, Н. І. Провотар та ін. Зокрема, П. В. Луцишин, Н. П. Луцишин, Д. Клімонт, Я. С. Сосницька, В. І. Павлов, В. М. Заремба, Л. В. Савош, В. С. Корчун займалися вивченням розвитку тваринництва на Волині в другій половині ХХ–ХХІ ст.

**Формулювання мети й завдань статті.** Однією з головних галузей сільського господарства України й, зокрема, Волинської області, є тваринництво. Галузь тваринництва забезпечує населення продуктами харчування й виробляє сировину для багатьох галузей народного господарства. З огляду на це вивчення структури й тенденцій розвитку тваринництва є дуже важливою та актуальною темою дослідження сьогодення.

**Мета статті** – вивчення галузевої структури й сучасного стану розвитку тваринництва Волинської області, **завдання** – проаналізувати розвиток тваринництва у Волинській області та розкрити його сучасну галузеву структуру, розглянути динаміку чисельності м'ясного поголів'я великої рогатої худоби й корів, свиней, птиці в сільськогосподарських підприємствах за останні роки. Виділити найкраще розвинену галузь тваринництва у Волинській області.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Тваринництво – це комплекс взаємопов'язаних галузей сільського господарства, на розміщення яких впливають природні умови, ресурси кормовиробництва та, передусім, природні кормові угіддя. Унаслідок тісних зв'язків з іншими аграрними галузями воно посилює комплексність сільського

господарства, характеризує рівень його інтенсифікації [10]. Здебільшого розміщення й спеціалізація тваринництва зумовлені потребами населення, а також транспортабельністю продукції. Водночас окремі галузі тваринництва прив'язані до м'ясної, м'ясо-молочної, цукрової, спиртової, крохмале-патокової промисловості [2].

Тваринництво забезпечує наповнення ринку висококалорійними продуктами харчування: м'ясом, молочними продуктами, яйцями, рибою, медом. Воно дає цінну сировину для легкої, харчової й фармацевтичної промисловості та є джерелом постачання органічних добрив для рослинництва. Землеробство бере участь у формуванні кормового балансу для тваринництва, а на корми в структурі витрат на галузь тваринництва припадає понад 50 %. Крім того, урахувавши той факт, що продукція тваринництва отримується протягом року, галузь тваринництва вважається гарантованим джерелом грошових надходжень й основою стабільного ведення господарства [4, с. 225].

У галузевій структурі тваринництва основну роль відіграють скотарство (розведення великої рогатої худоби), свинарство, птахівництво та вівчарство. Менше значення робочого конярства, кролівництва, ставкового рибництва, кліткового звіринництва, бджільництва, шовківництва тощо [10]. У їх межах функціонують такі види господарств: товариство з обмеженою відповідальністю (ТзОВ), сільськогосподарське приватне підприємство (СГПП), фермерське господарство (ФГ), приватно-орендне сільськогосподарське підприємство (ПОСП), публічне акціонерне товариство (ПАТ). Скотарство, завдяки широкому використанню його продукції, поширене скрізь і має різні виробничі напрями: майже всі сільськогосподарські підприємства займаються розведенням великої рогатої худоби (ВРХ) [8, с. 112]. Традиційно Волинь займає провідне місце в галузі м'ясного скотарства (25 % від загальнодержавного показника) [1].

Станом на 01 липня 2016 р. в усіх категоріях господарств у Волинській області утримувалося 16 820 тис. голів великої рогатої худоби, у тому числі 10 500 тис. корів. Аналіз динаміки розведення м'ясного поголів'я тварин у 2000–2015 рр. свідчить, що ця галузь у 2012–2013 рр. мала високий рівень розвитку в усіх видах господарств (нараховувалося 18 149–18 249 тис. голів, у тому числі 9112–10 284 тис. голів корів (табл. 1)). А от у 2014–2015 рр. розвиток цього напрямку знижується: нараховувалося 43 664 тис. голів, у тому числі 14 126 тис. корів. На зниження розвитку скотарства впливає низка чинників, а саме: недостатня кількість кормів, мало ринків збуту та зниження попиту на продукцію. Серед найкращих господарств – ТзОВ «Волинь-Нова» Локачинського району, СГПП «Рать» Луцького району, ФГ «Аміла» і ФГ «Перлина турії» Турійського району, ПОСП ім. Шевченка Горохівського району, ТзОВ «Прогрес» Володимир-Волинського району [1].

*Таблиця 1*

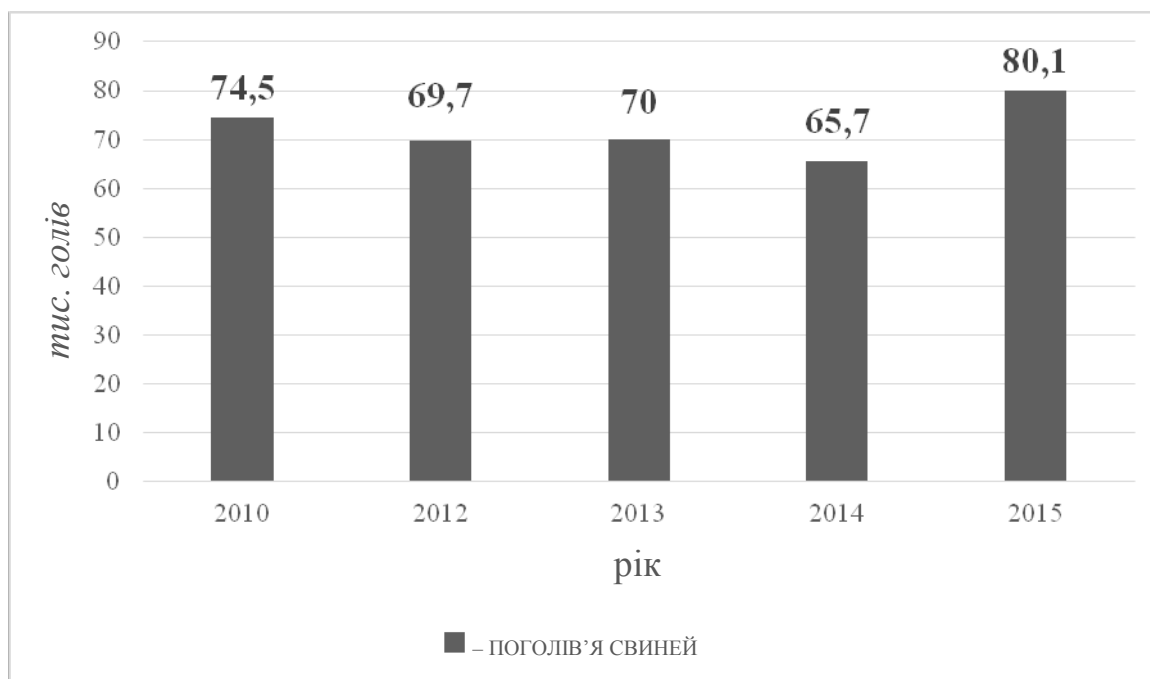
**Динаміка чисельності м'ясного поголів'я ВРХ та корів\***

<b>Рік</b>	<b>2000</b>	<b>2004</b>	<b>2009</b>	<b>2012</b>	<b>2013</b>	<b>2014</b>	<b>2015</b>
<b>Чисельність</b>							
<b>ВРХ, тис. голів</b>	13 896	11 055	14 913	18 149	18 249	15 584	13 954
<b>Корови, тис. голів</b>	4412	4662	7121	9112	10 284	8238	5888

\* За даними Обласного управління статистики У Волинській області.

Свинарство – галузь сільськогосподарського виробництва, що забезпечує населення цінними продуктами харчування [6, с. 77]. Свинарство поширене повсюдно. Особливого розвитку воно набуло в районах інтенсивного землеробства, зокрема розвинутого фуражного зернового господарства, картоплярства й промислової переробки сільськогосподарської сировини з великою кількістю відходів, а також у районах із високою густрою населення [5, с. 159–160]. У динаміці поголів'я свиней сільськогосподарських підприємствах не простежено тенденцію високого спаду чи підвищення. Тому можна вважати, що свинарство цієї області характеризується стабільністю й повністю задовольняє потреби населення продуктами харчування (рис. 1). В усіх категоріях господарств станом на 01 липня 2016 р. утримувалося 323,2 тис. свиней, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – 92,1 тис. голів. Серед найбільших підприємств, що займаються свинарством, можна виділити ТзОВ «Віра-1» Ковельського району, СГПП «Рать» та ТзОВ «Волиньагрохолдинг» Луцького району, ТзОВ «П'ятидні» й ФГ «Пан-продукт» Володимир-

Волинського району, ТзОВ «Чебені плюс», ТзОВ «Гірсам», СПП «Вишеньки» Рожищенського району, ТзОВ «Агроситниця» Маневицького району [1].



**Рис. 1.** Динаміка поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах

Птахівництво постачає висококалорійні продукти харчування – яйця та м'ясо. Відходи забою птиці й інкубації використовують для виробництва високопоживного борошна для годівлі птиці та інших видів тварин. Пух і пір'я – цінна сировина для легкої промисловості. Птахівництво є найшвидше розвиваючою, найекономнішою, високопродуктивною галуззю тваринництва й характеризується високим коефіцієнтом розмноження [6, с. 103–104]. Ця галузь меншою мірою, ніж інші, залежить від зональних природних умов і є найбільш індустріалізованою галуззю тваринництва. У сучасних умовах головні виробники продукції цієї галузі – птахофабрики, проте досить велику частку становлять особисті господарства [5, с. 160]. Станом на 01 липня 2016 р. в усіх категоріях господарств утримувалося 9,7 млн голів птиці, у тому числі 5,3 млн голів – у сільгоспдприємствах області.

За останні п'ять років, а саме у 2010–2015 рр., поголів'я птиці в області почало зростати в 1,75 раза – із 2705,5 тис. голів у 2010 р. до 4650 тис. голів у 2015 р.) (рис. 2). Саме до такої динаміки в області привели такі чинники: велику кількість птиці розводять в особистих селянських господарствах, на розведення птиці не впливають зональні природні умови, попит на продукцію серед населення зріс, також великою мірою на це впливає чинник «якість-ціна». Отже, птахівництво – це найбільш розвинена галузь тваринництва у Волинській області. До трійки найпотужніших виробників курятини в Україні належить ПАТ «Володимир-Волинська птахофабрика», займаючи близько 5 % ринку курятини (торгова марка «Чеботурочка селянська курочка») експортує продукцію в Молдову, Ємен, ОАЕ, Катар, Саудівську Аравію, Єгипет, Ірак та інші мусульманські країни. ТзОВ «Птахокомплекс «Губин», що є потужним підрозділом АПГ «Пан Курчак», завдяки інвестиціям у якість кінцевої продукції, збільшує експортні поставки продукції. Поставки підприємством готової продукції відбуваються в Молдову, Киргизію, Вірменію. АПГ «Пан Курчак» вийшла на нові закордонні ринки, до того ж – із новою торговою маркою «КатКут». Зокрема відвантажено перші партії в Узбекистан, а також у Йорданію та Ірак.

Поставки цими підприємствами своєї продукції в країни Близького Сходу стали можливими після отримання Сертифіката Халяль, який дає право експортувати високоякісну волинську курятину в ісламські країни, адже «Халяль» – це марка, яка підтверджує відповідність виробництва продукції мусульманським традиціям [1]. Для забезпечення рентабельного ведення птахівництва постійно

проводяться модернізація та будівництво нових комплексів, упроваджуються у виробництво високопродуктивні породи птиці, як завезенням із-за кордону, так і використанням вітчизняних конкурентоспроможних порід птиці [3].

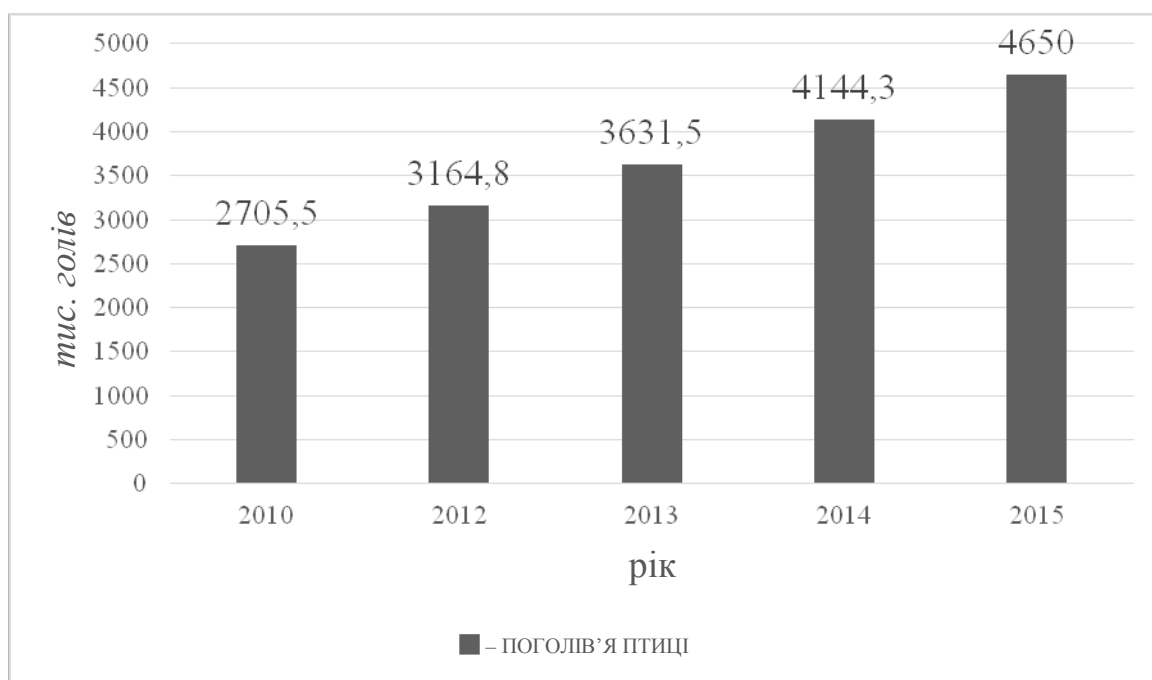


Рис. 2. Динаміка поголів'я птиці в сільськогосподарських підприємствах

Вівчарство – одна з важливих галузей тваринництва, яка, завдяки своїм біологічним особливостям і характеру продуктивності (вовна, смушки, овчини), здавна користувалася великим попитом серед населення. Важливе значення для харчування населення мають м'ясо, жир і молоко овець. Вовна, завдяки особливим технічним властивостям (великій міцності, розтягуванню, пружності), є незамінною сировиною для виготовлення різних текстильних виробів і тканин, а також килимів. Смушки, які одержують від ягнят каракульської й деяких інших порід овець, є цінною сировиною для шубної промисловості. Натуральне волокно тваринного походження (руно) – вовну та шерсть – отримують із волосяного покриву овець, кіз, верблюдів й інших тварин, близько 98 % цієї продукції дає вівчарство [6, с. 85–86].

Особисті селянські господарства (ОСГ) займають провідні позиції з виробництва сільськогосподарської продукції й залишаються основним джерелом доходів сільського населення. Здебільшого це господарства сімейного типу, що виробляють, споживають і реалізують сільськогосподарську продукцію. В ОСГ Волинської області утримується 15,9 тис. голів овець та кіз [3].

Рибництво займає важливе місце в забезпеченні населення цінними продуктами харчування. Риба слугує джерелом необхідного для людського організму білка. Велике значення має й риб'ячий жир, що містить вітаміни. Загальна площа земельного фонду області, яка покрита поверхневими водами, складає 45,4 тис. га, що становить 2,25 % від загальної площі території. На території Волині протікає 137 річок, нараховується 267 озер, дев'ять водосховищ, 952 ставки. Найбільше значення в рекреації мають озера басейну річки Прип'ять Ратнівського, Любешівського, Старовижівського, Любомльського, Шацького й Турійського районів. Перспективні для розвитку рибництва Горохівський, Луцький, Володимир-Волинський, Ковельський райони [9].

Станом на 01.03.2016 р. в області передано в оренду 601 водний об'єкт, у тому числі 50 озер, одне водосховище, 550 ставків, які можуть використовуватися для ефективного ведення рибогосподарської діяльності. У 2015 р. рибогосподарськими підприємствами та орендарями водних об'єктів вироблено 771,3 тонни риби, що на 9,2 тонни більше, ніж у попередньому році [1]. Із кожним роком розширюються площі ставкових господарств, удосконалюється їх техніка,

підвищується вихід рибної продукції. Для забезпечення населення рибою з місцевих водойм й ефективного їх використання потрібно здійснювати передачу водних об'єктів в оренду на конкурентних засадах [3].

Бджільництво включає розведення бджіл та отримання від них цінної продукції, насамперед меду [8, с. 126]. Станом на 01.01.2016 р. в усіх категоріях господарств області утримується 22,4 тис. бджолосімей, щорічно в області виробляється 220–250 т меду. Значна частина пасік в області зосереджена в приватній власності. Продукція бджільництва допомагає людям в збереженні здоров'я, бджоли є невід'ємною частиною природних і сільськогосподарських угідь, садів, тепличних господарств. Бджоли – помічники людей у веденні народного господарства, запилення сільськогосподарських культур бджолами збільшує врожайність на 40–60 %, але вони потребують захисту в умовах інтенсивного розвитку сільського господарства й інноваційних технологій [1]. Бджолярі об'єднуються в громадські організації для того, щоб разом розв'язувати свої проблеми щодо розвитку бджільництва та порівнювати свій досвід із досвідом колег. Громадська організація (ГО) «Братство бджолярів Землі Волинської „Ройовий стан“» об'єднує до півтисячі пасічників. У Камінь-Каширському районі проблемами бджільництва опікується ГО «Бджолярський круг Полісся». Популяризація бджільництва – це шлях до здорового способу життя [3]. Бджільництво відіграє певну роль у тваринництві так само, як вівчарство та ставкове рибицтво, але, на жаль, цим галузям в аграрній політиці області приділяють недостатньо уваги [7, с. 73].

**Висновки й перспективи подальшого дослідження.** У Волинській області розвинуті всі головні галузі тваринництва, а саме: скотарство, свинарство, птахівництво. На основі аналізу динаміки чисельності м'ясного поголів'я великої рогатої худоби, свиней та птиці з'ясовано, що найбільш розвинутою галуззю на цей момент в області є птахівництво. У всіх видах сільськогосподарських підприємств займаються вирощуванням птиці, яку постачають на вітчизняний ринок, а також експортують в інші країни. Тенденції розвитку головних галузей тваринництва у Волинській області характеризуються позитивною динамікою. Проте наявні й певні проблеми в таких галузях, як вівчарство, бджільництво, рибицтво. Оскільки в агропромисловій політиці не приділяють достатньої уваги та коштів, щоб ці галузі розвивалися й покращували економіку області.

#### *Джерела та література*

1. Департамент агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://agrovoly.com/main.php>.
2. Єврорегіон Буг: Волинська область / за ред. Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина, В. Й. Лажніка. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1997. – 448 с.
3. Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Волинської області на 2016–2020 роки [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу : <http://agrovoly.com/program.php?news=739>.
4. Лишиленко В. І. Регіональна економіка / В. І. Лишиленко. – Київ : Центр учб. л-ри, 2011. – 384 с.
5. Луцишин П. В. Територіальна організація суспільства (основи теорії) : навч. посіб. / П. В. Луцишин, Д. Клімонт, Н. П. Луцишин. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 334 с.
6. Основи тваринництва та бджільництва : навч. посіб. / уклад. Ю. С. Дронь. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т, 2010. – 140 с.
7. Павлов В. І. Реформування підприємств аграрної сфери регіону (за матеріалами Волинської області) / монографія / В. І. Павлов, В. М. Заремба, Л. В. Савош. – Луцьк : Надтир'я, 1999. – 152 с.
8. Пістун М. Д. Географія агропромислових комплексів / М. Д. Пістун, В. О. Гуцал, Н. І. Провотар. – Київ : Либідь, 1997. – 200 с.
9. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Волинській області за 2012 рік [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://www.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/regionalni/rehionalni-dopovidi-u-2014-rotsi/Volinska\\_2014.pdf](http://www.menr.gov.ua/docs/activity-dopovidi/regionalni/rehionalni-dopovidi-u-2014-rotsi/Volinska_2014.pdf).
10. Регіональна економіка : підручник / за ред. Є. П. Качана. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800 с.

**Уевич Надежда, Коцан Наталья. Особенности развития животноводства Волинской области.** Раскрывается современная отраслевая структура животноводства Волинской области. Проанализировано развитие главных отраслей в области. Рассмотрена динамика численности мясного поголовья крупного рогатого скота и коров, свиней, птицы в сельскохозяйственных предприятиях за последние годы, наводятся соответствующие рисунки и таблица. Подается размещение крупнейших, наиболее перспективных и крупнейших предприятий основных отраслей животноводства: скотоводства, свиноводства, птицеводства.

Выделена отрасль животноводства, которая лучше всего развита в Волынской области. Освещены вопросы проблемных отраслей животноводства, которым в аграрной политике области уделено недостаточно внимания: овцеводство, пчеловодство и прудовое рыбководство.

**Ключевые слова:** животноводство, свиноводство, сельское хозяйство, отрасль, предприятие, личные крестьянские хозяйства, поголовье, Волынская область.

**Uievych Nadiia, Kotsan Nataliia. Features of Livestock Industry in the Volyn Region.** The modern structure of livestock industry of Volyn region is revealed. The development of main industries in the region is analyzed. Dynamics of meat cattle, cows, pigs, poultry in agriculture enterprises in recent years is considered, the relevant figures and tables are given. There is an accommodation of largest, most powerful and prospective enterprises of basic industries of livestock: cattle breeding, pig farming, poultry. The best-developed livestock industry in the Volyn region is highlighted. There are problem sectors of livestock that are paid not much attention in the field of agricultural policy: sheep breeding, beekeeping and pond fish farming.

**Key words:** livestock industry, pig farming, agriculture, industry, enterprise, private farms, livestock, Volyn region.

Стаття надійшла до редколегії  
23.11.2016 р.

УДК 379.822

**Оксана Бондар,  
Василь Фесюк**

### **Регіональні особливості розподілу та використання туристично-рекреаційних ресурсів басейну р. Збруч у межах Хмельницької області**

Мета дослідження – оцінка територіального розподілу та використання туристично-рекреаційних ресурсів басейну р. Збруч, а завдання – визначення тенденцій розвитку та перспектив їх використання. Розроблено картографічну модель просторової організації туристично-рекреаційного потенціалу. Проаналізовано взаємодію рекреації із сільським господарством. Важливим напрямом розвитку господарства досліджуваного регіону є інтеграція природоохоронного та рекреаційного напрямів природокористування. Виділено проблеми та перспективи розвитку рекреації в басейні р. Збруч Хмельницької області на базі місцевого ресурсного потенціалу. Запропоновано способи розв'язання комплексу проблем раціонального та ефективного використання туристично-рекреаційних ресурсів басейну р. Збруч.

**Ключові слова:** туристично-рекреаційні ресурси басейну річки, місцевий ресурсний потенціал, інтеграція природоохоронного та рекреаційного напрямів природокористування.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Басейн р. Збруч, завдяки своїм природним багатствам та багатій історико-архітектурній спадщині, є дуже рекреаційно привабливим регіоном України, однак в економічному плані вказаний потенціал сьогодні слабореалізований. Роль рекреаційної діяльності визначальна в регіонах зі слабким розвитком промисловості та добре збереженими природними умовами. Це пов'язано, насамперед, із простотою організації виробничої інфраструктури на первинних етапах, зацікавленості іноземців та мешканців великих міст у здійсненні відпочинку в таких регіонах і необхідністю збалансованого регіонального розвитку господарства. При цьому, завдяки міжгалузевим зв'язкам, розвиток рекреації стимулюватиме інші супутні галузі регіонального господарського комплексу та сприятиме загальному покращенню умов життя місцевого населення.

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** Рекреаційно-туристична привабливість і стан рекреаційно-туристичної інфраструктури території басейн р. Збруч у працях вітчизняних та закордонних науковців вивчено недостатньо. Теоретичними й прикладними аспектами рекреаційного природокористування в Україні займалися К. Кілінська, В. Руденко, Н. Аніпко, Н. Андрусак, Н. Коновалова [6]. Природні туристичні ресурси Подільського регіону вивчали К. Кілінська [7]